

Meta Černigoj

Boj za dvojezične napise v Istri v letu 1894

Černigoj Meta, dipl. zgodovinarica, Dobravlje 49/b,
SI-5263 Dobravlje

323.15(497.4/.5=163.6:=163.4:=131.1)"1894"

BOJ ZA DVOJEZIČNE NAPISE V ISTRI V LETU 1894

Članek obravnava dogodke v letu 1894, ko so se v Istri odvijale nasilne demonstracije proti odloku pravosodnega ministrstva, ki je v vseh sodnih okrajih, kjer so živeli skupaj Slovenci, Hrvati in Italijani, na sodišča želelo namestiti dvojezične napise. Demonstracije so bile še posebej odločne v Piranu, kjer je morala posredovati tudi vojska. Italijansko prebivalstvo istrskih občin je ob odkriti podpori občinskih oblasti doseglo preklic odloka in vzpostavitev prejšnjega stanja. Odlok o dvojezičnih napisih je ostal v veljavi le za mesto Piran.

Ključne besede: Istra, Piran, mednacionalni odnosi, dvojezični napisi.

Devetnajsto stoletje je bilo v Istri predvsem obdobje hitrega ekonomskega razvoja. Razvoj kulturnega življenja v 1. polovici 19. stoletja zaradi Metternichovega absolutizma še ni mogel slediti ekonomskemu razcvetu, kljub temu pa je prav to čas, ko so se razvile vse najpomembnejše politične usmeritve, ki so vplivale na življenje v Trstu in tudi na širšem območju Istre. Vse večjo veljavo so v Trstu in celotni Istri dobivale ideje, ki jih je zagovarjala skupina Domenica Rossettija (1774–1842) in njegovega učenca Petra Kandlerja (1804–1872), ki sta se zavzemala za italijanstvo Trsta in njegovo avtonomijo,¹ čeprav pred letom 1848 ne moremo govoriti o sovražnem razpoloženju do Slovanov v

¹ Darko Darovec, *Pregled zgodovine Istre, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko – Primorske novice, Koper, 1992, str. 61–62.*

Černigoj Meta, BA Hist., Dobravlje 49/b, SI-5263
Dobravlje

323.15(497.4/.5=163.6:=163.4:=131.1)"1894"

THE STRUGGLE FOR BILINGUAL SIGNS IN
ISTRIA IN 1894

The article deals with the violent demonstrations that took place in Istria in 1894. The demonstrations were organized against the decree of the Ministry of Justice that required all judicial districts with a mixed population of Slovenes, Croats and Italians to place bilingual signs on court houses. In Piran, the demonstrations were so serious that the military had to intervene. With the evident help of the municipal authorities, the Italian population of Istrian municipalities succeeded in their demand that the decree be repealed and the previous state of affairs be restored. The decree on bilingual signs remained in force only for the town of Piran.

Key words: Istria, Piran, international relations, bilingual signs.

Istri. V letu 1848, ko so ob ukinitvi fevdalizma prvič razpisali volitve v avstrijski parlament, pa se je pokazala bistvena razlika med Italijani na eni strani ter Slovenci in Hrvati na drugi. Italijani so že imeli izdelan svoj nacionalni program, Slovenci in Hrvati pa so pri tem precej zaostajali. Na junijskih volitvah 1848 so bili od petih poslancev izvoljeni kar štirje Italijani in še v istem letu so se začeli tudi javno zavzemati za priznanje celotne Istre zahodno od Učke za italijansko pokrajino, kar bi jim omogočalo uveljavitev italijanskega (namesto nemškega) jezika v upravi in šolstvu.² Svoje zahteve so utemeljevali z dejansko resničnimi argumenti: istrska mesta so imela skoraj izključno italijanski značaj, italijanščina je bila popolnoma uveljavljena kot jezik kulture, šolstva, sodstva, uprave, pa tudi

² Darovec, *Pregled zgodovine Istre, str. 63.*

trgovine in obrti. K temu je veliko pripomogel tudi hiter proces poitalijančevanja, čemur so bili zlasti podvrženi slovenski priseljenci v mesta, hudih pritiskov pa je bilo deležno tudi slovensko oz. hrvaško zaledje mest.³ Pravi zagon je iredentistična misel dobila po letu 1858, ko je izšel Cavourjev *Memoar*, ki je v bodočo italijansko konfederacijo vključeval tudi Trst, Istro in Dalmacijo.⁴ Eden od največjih zagovornikov iredentizma je postal Kopčan Carlo Combi (1827–1884), publicist in politik, ki se je začel zelo zgodaj boriti za združitev Istre s sosednjimi pokrajinami v enonacionalno državno skupnost. Slovence in Hrvate na tem območju je štel za necivilizirane barbarske prišleke, ki bi se lahko civilizirali le, če bi sprejeli italijansko kulturo.⁵ Tudi po njegovi zaslugi je prevladalo prepričanje, da tedanje politično stanje škoduje Italijanom v Istri in da so žrtve krivic. Že leta 1861 na državnozbornskih volitvah niso hoteli izvoliti poslancev v dunajski parlament (izvoljen ni bil nihče – *nessuno*)⁶ ter s tem pokazali na nevzdržno stanje v Istri.

Politično uveljavljanje Slovencev in Hrvatov je bilo postopno, najprej so se uveljavili v posameznih občinah, nato pa so počasi napredovali tudi v zastopanosti v deželnem zboru. Zahteve istrskih politikov Vjekoslava Spinčiča, Matka Laginje, Matka Mandiča in drugih so postajale vse bolj odločne, za končni cilj pa so hrvaški politiki največkrat postavljali priključitev Istre k Hrvaški, čemur so

italijanski poslanci seveda močno nasprotovali.⁷ Za politično prebujenje med Slovenci je bilo zlasti zaslužno politično društvo *Edinost*, ki je od leta 1876 naprej izdajalo tudi istoimensko glasilo.⁸ Kljub temu pa je Istra, tudi po sprejetju decembrske ustave, ostala od vseh dežel, v katerih so živeli Slovenci, tista, v kateri se je § 19 najmanj upošteval. Odločnejši boj za enakopravnost slovenščine in hrvaščine se je lahko začel šele z nastopom Taaffejeve vlade leta 1879. Leta 1883 je tako cesarski svet priznal enakopravnost hrvaškega, slovenskega in italijanskega jezika na sodiščih, do enega od vrhuncev bojev za enakopravnost pa je prišlo šele po padcu te vlade leta 1894, ko so se zgodili tudi v nadaljevanju opisani dogodki.⁹

Dogajanje v letu 1894

Dogajanje v letu 1894 lahko najbolje spremljamo preko precej nasprotujočih si virov: zapisnikov sej mestnih svetov (občinske reprezentance in deputacije) v Kopru,¹⁰ Izoli¹¹ in Piranu¹² ter italijanskega časopisja in časopisa *Edinost*. Če bi na podlagi zapisnikov lahko sklepali, da pred oktobrom pravih trenj ni bilo, pa se nam na podlagi časopisnih člankov ustvari popolnoma drugačna slika, saj skoraj ni bilo številke, ki ne bi na prvi strani razpravljala o nacionalni tematiki.¹³

Edinost za uvod v leto 1894 objavi celoten zapis govora poslanca Spinčiča, ki ga je ta imel na seji poslanske zbornice 15. 12. 1893 pod naslovom *Poslanec Spinčič o iredenti*. Čeprav je bil govor kar precej obsežen, so ga v več nadaljevanjih objavili v celoti. Spinčič je s svojim govorom hotel opozoriti na nevzdržen položaj v Istri in na različne izgrede,

³ Stane Granda, *Prepir o nacionalni in državno pravni pripadnosti Istre v revolucionarnem letu 1848/49*, v: *Zahodno sosedstvo, slovenski zgodovinarji o slovensko – italijanskih razmerjih do konca prve svetovne vojne*, Zgodovinski inštitut Milka Kosa Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU, Ljubljana, 1996, str. 38.

⁴ Janez Kramar, *Izola – mesto ribičev in delavcev*, Lipa, Koper, 2003, str. 205.

⁵ Petar Strčić, *Prilog poznavanju iredentističke djelatnosti Carla Combija 50-ih i 60-ih godina 19. stoljeća*, *Annales*, l. 1991, št. 1, str. 155.

⁶ *Deželni zbor je svoje uporno dejanje ponovil dvakrat: na 27 volilnih lističev, ki so bili oddani v volilnih skrinjicah, so namesto imena kandidata napisali »Nessuno«*. Po direktnem protestu pri cesarju je bil deželni zbor razpuščen. Glavni zagovornik te poteze je bil Carlo Combi (1827–1884), medtem ko so ji tržaški liberalci, ki v tistem trenutku niso podpirali separatizma, nasprotovali. V tistem obdobju je glavno narodno-liberalno glasilo *Tempo* celo zapisalo: »Gli Istriani si sono lasciati sedurre da un'idea vaporosa, una teoria abbagliante che farebbero bene ad abbandonare per tenersi alla pratica utilità«. Prim.: Angelo Vivante, *Irredentismo adriatico – contributo alla discussione sui rapporti austro – italiani*, Casa Editrice Giulia, 1945, str. 129–130.

⁷ Darovec, *Pregled zgodovine Istre*, str. 67.

⁸ Prim.: Janez Kramar, *Narodna prebuja istrskih Slovencev*, Lipa, Koper, 1991.

⁹ Darovec, *Pregled zgodovine Istre*, str. 67.

¹⁰ Pokrajinski arhiv Koper (SI PAK), fond KP 7, OBČINA KOPER, t. e. 87, a. e. 176 in 178, *Zapisniki zasedanj mestne deputacije 1891–1894, 1894–1898, ter a. e. 177, Zapisniki zasedanj mestne reprezentance 1893–1900*.

¹¹ SI PAK KP 31, OBČINA IZOLA, t. e. 31, *Zapisniki zasedanj občinske reprezentance*, kat. I/2225.

¹² SI PAK PI 36, OBČINA PIRAN, t. e. 2, *Zapisniki zasedanj občinske reprezentance, 1894–1903*.

¹³ Le na 63. zasedanju 7. 3. 1894 je koprška mestna reprezentanca v 4. točki obravnavala poziv, naj poskušajo preprečiti slovenizacijo imen, ki naj bi jo izvajali podeželski duhovniki, kar kaže na določena trenja že pred usodnim oktobrom. Prim.: SI PAK KP 7, OBČINA KOPER, t. e. 87, a. e. 176, *Zapisniki sej občinske deputacije 1891–1894*.

ki so se pojavljali na tem območju, ter pozvati k odpravi krivic, služi pa nam lahko tudi kot odličen prikaz razmer in ozračja v Istri v letu 1894. Spinčić je opozarjal na krivice, ki so se Slovincem in Hrvatov dogajale na jezikovnem področju, motil pa ga je zlasti odnos do Hrvatov in Slovencev, saj »se istrski Hrvatje in Slovenci ne opisujejo le kot tujci, ampak tudi kot barbari in uskoki«. Sovrašтво do Slovencev in Hrvatov naj bi po njegovih besedah širili predvsem italijanski časopisi, med njimi naj bi izstopal *Il Giovane Pensiero*, ki pa je bil kljub temu le redko cenzuriran.¹⁴ Spinčić je poročal o dejstvu, da so nasilju še posebej izpostavljeni duhovniki, ki priznavajo svojo slovansko pripadnost, saj da jih z besedami »porchi di preti« žalijo celo cesarsko-kraljevi uradniki.¹⁵

Že iz teh besed je razvidno, da je dialog med obema stranema potekal na izredno nizkem nivoju, zato tudi ne preseneča, da je kar naprej prihajalo do trenj, ki niso vselej ostala na besedni ravni, ampak so velikokrat prerasla v pravo fizično nasilje. V *Edinosti* lahko večkrat zasledimo kritične besede o baje pristranskem italijanskem tisku, dejstvo pa je, da tudi sami v propagandi niso veliko zaostajali. Tako je *Edinost* 27. 10. 1894 poročala o razpravi, ki je na seji poslanske zbornice potekala 22. 10. 1894, med katero sta imela poslanca Spinčić in Rizzi vsak svoje mnenje.¹⁶ Dejstvo, da je bil na koncu sprejet Spinčićev predlog, pa je *Edinost* pospremila z besedami: »In sedaj si zakrij, slavna avita coltura, svoj nežni obraz in zaplakaj, da te bode čul sam mogočni Barzilai v večnem Rimu, kajti zbornica je res prezrla Rizzijev protest ter sprejela Spinčićev predlog!« V takratnem vzdušju je bila namreč vsaka zmaga, pa naj je bila ta še tako majhna ali celo navidezna, izjemnega pomena. Da so bile razmere resnično ves čas tik pod vreliščem, nam pričajo nekateri primeri neposrednega nasilja in fizičnega obračunavanja, ki jih je v svojem govoru pred poslansko zbornico omenjal tudi Spinčić. Govoril je o razbitih oknih puljske čitalnice, pa o razbitih oknih v stanovanju duhovnika Legovića v Kopru v času neke nenajavljene demonstracije, ki je trajala kar pet ur, ne da bi cesarsko-kraljeva politična in sodna oblast sploh posredovali. Nadalje je navedel tudi primera župnikov v Taru in Višnjaju, ki sta bila deležna

pravih obleganj, saj so v njuni stanovanji metali kamenje in streljali s samokresi.

Podobnega odnosa je bil deležen tudi Dukić, občinski načelnik in odvetnik v Pazinu, proti kateremu so se dogajale demonstracije, predvsem odkar je bil na oblasti vitez Schwatz. Dukić je nazadnje odstopil, ker ministrstvo za notranje zadeve ni hotelo reagirati na dogajanje. Še presenetljivejše pa je dejstvo, da se noben pristojni organ ni odzval niti na očitne grožnje s smrtjo, ko so na glavo dr. Laginje razpisali nagrado 3000 goldinarjev. Po Spinčićevih besedah pa naj se takšno nasilje ne bi dogajalo le v Istri, podobne naj bi bile razmere tudi v Gorici, kjer so si drznili groziti celo grofu Attems, da mu bodo uničili vinograde, če bo še naprej ohranjal avstrijsko naravnost. Očitno je, da lokalne oblasti niso imele ne moči ne volje, da bi preprečile takšno in podobno dogajanje.

V večerni izdaji *Edinosti* 6. 1. 1894 je bila objavljena V. točka govora z naslovom *Izgredi proti državi z veleizdajskim namenom*,¹⁷ kjer je Spinčić opozarjal na izjave različnih italijanskih avtorjev, ki so trdili, da Istra in sploh cela Primorska zgodovinsko pripadata Italiji, ter na letake, ki so pozivali k izgonu tujcev in borbi za italijanski jezik. Opozarjal je tudi na škodljivost širjenja kulta Wilhelma Oberdanka,¹⁸ ki naj bi postal vzornik za mlajše rodove in mučenik, saj je bil za italijanstvo pripravljen žrtvovati celo lastno življenje.¹⁹ Poudarjal je, da vlada ne bi smela dovoliti poveličevanja Oberdankovega kulta, saj naj bi bil odraz odcepitvenih teženj Italijanov, ki pa jih takratne oblasti očitno niso jemale dovolj resno, saj niso proti njim nikoli posredovale, žrtve vse bolj razvijajočega se italijanskega nacionalnega gibanja pa so bili tamkaj živeči Slovinci in Hrvati. Skrbelo ga je zlasti dejstvo, da oblasti niso reagirale niti potem, ko so pri neka-

¹⁷ *Edinost*, 6. 1. 1894, št. 3. Poslanec Spinčić o iredenti.

¹⁸ Wilhelm Oberdank ali Guglielmo Oberdan (1858–1882) je bil iredentistični terorist iz Trsta. Izvedel je neuspešen atentat na brata Franca Jožefa in bil zaradi tega 20. 12. 1882 obešen. Prim.: Andrej Studen, *Iredentistična bomba v Trstu*, v: *Slovenska kronika XIX. stoletja, 1861–1883*, Nova revija, Ljubljana, 2003, str. 380.

¹⁹ Vivante ovrže tezo, da je pri atentatu šlo za organizirano iredentistično akcijo, ki bi jo podprla Kraljevina Italija. Oberdank naj bi deloval sam, sam naj bi si priskrbel bombe, sam naj bi prešel mejo, s svojim delovanjem pa naj bi separatizmu v Trstu in v Istri želel dodati potreben idealizem in mučenika, po katerem naj bi se zgledovali naslednji rodovi. Prim.: Vivante, *Irredentismo Adriatico*, str. 118, 119.

¹⁴ *Edinost*, 4. 1. 1894, št. 2. Poslanec Spinčić o iredenti.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Edinost*, 27. 10. 1894, št. 129. Spinčić contra Rizzi.

terih posameznikov našle snovi za izdelavo bomb (petard).²⁰ Še več, v jutranji in večerni izdaji *Edinosti* 11. 1. 1894 je bil objavljen del govora, kjer je Spinčič opozoril, da časopise, denimo *Il Mattino* [Jutro], ki so objavljali tako provokativne vsebine, še kar naprej finančno podpira vlada, čeprav bi bilo bolj logično, da bi jih v tedanjih razmerah zaplenila.²¹ Prepis Spinčičevega govora se je nadaljeval 13. in 16. 1. 1894, v zaključku govora pa je poudaril predvsem dejstvo, da so Slovenci in Hrvati že večkrat posredovali in neuspešno prosili za svoje pravice. Zaradi vseh neizpoljenih obljub prejšnjih vlad, ki so pripeljale do opisanih razmer, pa naj bi bila naroda v bistvu obsojena na izumrtje.²²

Jutranja izdaja *Edinosti* iz 27. 1. 1894 je obravnavala problematiko slovenskega jezika v povezavi s še eno aktualno temo takratnega časa – z železnico. Čeprav je ta potekala po slovenskih tleh, ni bilo na postajališčih nikjer mogoče najti napisov v slovenskem jeziku, prav tako so bila popolnoma vsa obvestila v nemščini ali italijanščini,²³ Slovence pa so za nenasitneže, nasilneže in rogovileže razglasili takoj, ko so si poskušali zagotoviti kakršnokoli najmanjšo pravico, pa četudi so sicer sloveli po pohlevnem in miroljubnem značaju. Slovenci so v tem obdobju dejansko začeli bolj aktivno izražati svoje zahteve in zagovarjati lastne interese. Odločno so se uprli ustanovitvi italijanske univerze v Trstu, saj sami niso imeli niti osnovnih šol,²⁴ na podlagi svoje številčnosti pa so začeli zahtevati tudi slovenske napise na javnih poslopih.²⁵ Uredništvo časopisa se je tej pobudi pridružilo in poudarilo, da morajo zahtevati svoje pravice. Iz članka je že razvidna določena samozavest, saj je med drugim zapisano: »Mi nočemo stati nad njimi, a tudi pod njimi (Italijani in Nemci, op. a.) ne!« Prav uveljavljanje dvojezičnih napisov pa je kmalu zatem postalo jabolko spora, ki je pripeljalo celo do fizičnega obračunavanja.

V 90. številki *Edinosti* (jutranja izdaja), ki je izšla 28. 7. 1894, dobimo podatke o nekem zelo zanimivem, na trenutke celo komičnem dogodku.²⁶

²⁰ *Edinost*, 9. 1. 1894, št. 4. Poslanec Spinčič o iredenti.

²¹ *Edinost*, 11. 1. 1894, št. 5. Poslanec Spinčič o iredenti.

²² *Edinost*, 13. 1. 1894 in 16. 1. 1894, št. 7. Poslanec Spinčič o iredenti.

²³ *Edinost*, 27. 1. 1894. Slovenščina pri južni železnici.

²⁴ *Edinost*, 27. 1. 1894. Vendetta?

²⁵ *Edinost*, 2. 6. 1894, št. 66. Slovenski napisi v Trstu.

²⁶ *Edinost*, sobota, 28. 7. 1894, št. 90. Izgredi po Istri.

Naslov članka je *Izgredi po Istri*, opisuje pa dogodke, do katerih je prišlo v istrski vasi Goligorici. V vas je v nedeljo 22. 7. 1894 prišla skupina »miroljubnih« italijanskih izletnikov, ki pa niso prišli uživat lepote kraja, ampak so po vasi kričali »*Evvi-va!*« in peli pesem »*Nella patria de Rossetti*«,²⁷ na kar je skupina domačinov odgovorila z vzkliki »*Živijo!*«. Ko pa je eden od pazinskih Italijanov splezal na zid in začel vzklikati: »*Viva Gologorica, morte a voi!*«,²⁸ je izbruhnil pretep. *Edinost* je poročala, da se je več kot dvajset Pazincev zneslo s pestmi in brcami nad nekim domačim mladeničem, nekemu starejšemu domačinu so polomili več reber, ranjenih pa je bilo tudi več pazinskih »miroljubnih izletnikov«. O dogajanju poročajo takole: »*Do dvajset Pazincev vrglo se je na nekega mladeniča, bijoč po njem z nogami in s pestmi. Nekega starca so razmrcvarili prav po mesarski, zlomivši mu več reber. Ni čuda, da so bili v tej bitki ranjeni tudi nekateri Pazinci.*« *Edinost* je povzela tudi članek o istem dogodku, ki ga je objavila *Naša Sloga*, in je iz njega razvidno, da so izgred povzročili Pazinci, saj naj bi bilo očitno, »*da prebivalstvo v Goligorici se ni najmanje razveselilo prihoda laških izletnikov*«. Časopis *L'Indipendente* je namreč takrat zapisal, da je vse prebivalstvo v Goligorici »navdušeno« sprejelo pazinske izgrednike in da je do pretepa prišlo zaradi dveh hrvaških agitatorjev. Čeprav so zapisali: »*Dokler ne dobimo podrobnejših in natančnejših poročil o krvavem spopadu, nočemo valiti krivde ni na to ni na ono stran*«, pa je jasno, da za nastali dogodek krivijo »*pazinske nemirneže*«, ki da so jim v tem času »*narasli rogovji*« in »*so jim neprestana izzivanja prišla že tako v kri, da so mislili zares, da jim je vse dovoljeno*«.

Iz vseh navedenih primerov je jasno, da je bilo ozračje v Istri vse prej kot mirno, do glavnih izgredov pa je pravzaprav prišlo šele v drugi polovici leta.

Boj za dvojezične napise

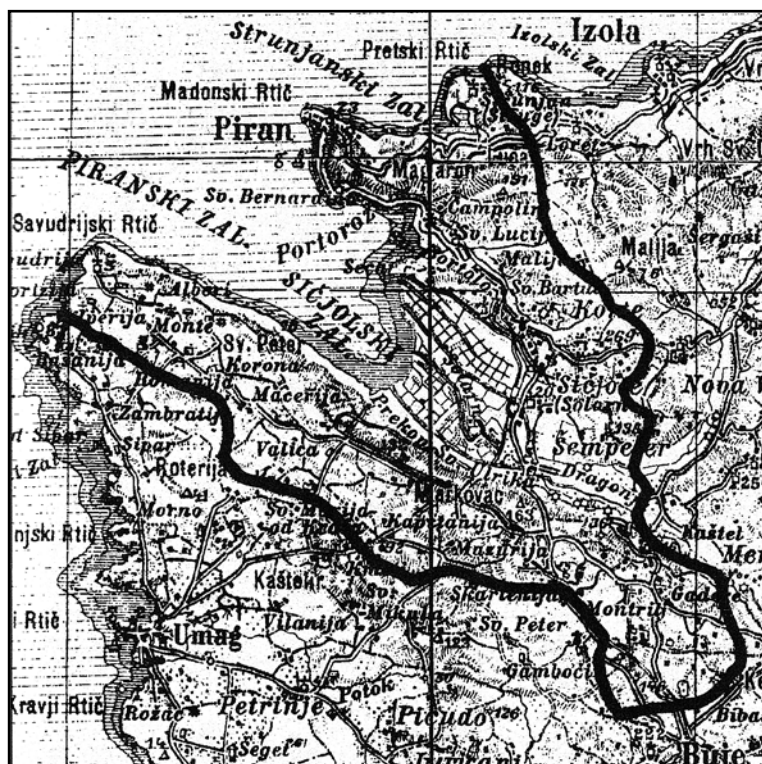
Pravi izgredi so se zgodili oktobra 1894. Pravosodni minister je predsedniku višjega sodišča v Trstu naročil, naj v vseh sodnih okrajih, kjer skupaj živijo Slovenci, Hrvati in Italijani, na sodišče namestijo dvojezične napise. Odredba, ki naj bi veljala za vsa sodišča na območju tržaškega sodišča – razen

²⁷ »*Živijo!*«, »*V Rossettijevi domovini*«.

²⁸ »*Naj živi Gologorica, vam pa smrt!*«

za Trst, Buje, Červinjan in Gradiško²⁹ – je izzvala burne reakcije. Koprška mestna deputacija je bila o dogajanju obveščena iz časopisja, saj se je 9. točka 94. zasedanja 8. 10. 1894 začela z besedami: »Dalla pubblica stampa e da informazioni attendibili risulta che l'I.R. Tribunale d'Appello di Trieste ordinò...«,³⁰ kar je nenavadno, saj bi pričakovali, da bodo o tako občutljivem odloku obveščeni po uradni poti. Na to novico je deputacija reagirala z organizacijo protesta: »Si delibera di provocare una manifestazione della spettabile Reppresentanza contro tale insulto ...«³¹

V Piranu so na dogodke reagirali že 6. 10. 1894, ko je o spornem odloku prvi poročal *Il Piccolo*.³² Mestni svetnik Venier je prvič sprožil vprašanje govoric, da bodo na prizivnem sodišču sneli napis v italijanščini in ga nadomestili z dvojezičnim – dejansko se je na oblast obrnil z vprašanjem, ali je o teh dejstvih obveščena. K temu ga je zagotovo spodbudila množica ljudi pred mestno hišo, ki so kričali: »Bisogna che save-mo qualcosa!«³³ Odgovor je bil jasen – uradno niso bili obveščeni o ničemer in da so pravzaprav veseli, da jih je o tem obvestil on, Venier. Obenem pa so obljubili, da bodo v primeru, če se to izkaže za resnično, reagirali odločno in razumeli to kot žalitev njihove nacionalnosti. Vsi so se strinjali, da je v igri tisto, kar jim je najbolj sveto, zato so sklenili, da bodo uporabili vse legalne možnosti proti taki kri-

Piransko komunalno območje okrog 1900.

Vir: Mihelič, D., Mihelič, F., Pocajt, J.: Piran: mesto in ljudje pred sto leti, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper, 1996, str. 27.

vici. Koprška mestna deputacija je zasedala še 13. oktobra:³⁴ dnevni red je vseboval samo dve točki, obe pa sta bili namenjeni problematiki dvojezičnih napisov. Iz zapisov je razvidno, da je bilo vse v znamenju priprav na zasedanje mestne reprezentance 15. oktobra. Na začetku teh dogodkov je bil župan Fragiaco očitno odsoten iz mesta, odločnost, s katero so ga pozvali, naj se vrne domov, pa dokazuje dejstvo, da so se zavedali pomembnosti dogajanja.

Na zasedanju piranskega mestnega sveta 14. 10. 1894³⁵ si je besedo spet prvi vzel občinski svetnik Venier, ki je izpostavil predvsem štiri točke:

1. napise v slovenščini je razumel kot žaljenje svojih nacionalnih čustev;
2. najodločneje je protestiral proti takim ukrepom, ki da motijo javni red in mir v občini;
3. odločen je bil, da ne bo nikoli sprejel takšnega ukrepa, ker je nadvse trajno vezan na svojo tradicijo, na svojo zgodovino in na svoje mesto v teh krajih, ki da so in bodo vedno italijanski;

³⁴ SI PAK KP 7, OBČINA KOPER, t. e. 87, a. e. 178, Zapisniki zasedanj občinske deputacije 1894–1898.

³⁵ SI PAK PI 36, OBČINA PIRAN, t. e. 2, Zapisniki zasedanj občinske reprezentance 1894–1903.

²⁹ Janez Cvirn, *Italijanske demonstracije v Istri*, v: *Slovenska kronika XIX. stoletja, 1884–1899*, Nova revija, Ljubljana, 2003, str. 219.

³⁰ »Iz javnih občil in dosegljivih informacij, je mogoče sklepati, da je prizivno sodišče iz Trsta ukazalo ...«. Prim.: SI PAK KP 7, OBČINA KOPER, t. e. 87, a. e. 178, Zapisniki zasedanj občinske deputacije 1894–1898.

³¹ »Sklenili smo, da bo spoštovana Reppresentanca protestirala proti taki žalitvi ...«

³² SI PAK PI 36, OBČINA PIRAN, t. e. 2, Zapisniki zasedanj občinske reprezentance 1894–1903.

³³ *Il Piccolo*, 15. 10. 1894, št. 4663, »Hočemo dejstva!«, *Cronaca locale e fatti vari – La grande dimostrazione popolare di ieri a Pirano. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1874.*

Gattung des Telegramms. Classe del telegramma.		TELEGRAMM } № TELEGRAMMA } an — a		Dienstliche Angaben. Indicazioni d'ufficio.	
p		Fragiacomo Lamberti a Salvo		da pagarsi solo 50	
Eingelangt von Arrivato da		Von Da		Aufgegeben am Consegnato li	
auf Leitung sulla linea		221		18	
189 um alle		Taxworten parole tassate		um alle	
Aufgenommen durch Ricevuto da		(Worten) (Parole)		Uhr ore	
		(Chiffren) (Cifre)		Min. minuti	
				Mittag merid.	
Text. — Testo.					
Vieni subito senza indugio subito subito					
Bubba					

Poziv županu Fragiacomu, naj se takoj vrne domov.

Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, telegrami, inv. št. 1991.

4. predlagal je občinski deputaciji, naj posreduje pri prizivnem sodišču, pri deželnem pa tudi državnem zboru.

Za sklepi »rodoljuba« Venierja je spregovoril mestni svetnik Trevisini. Rekel je, da je na te besede mogoče kaj malo dodati in da se seveda goreče strinja s svojim predhodnikom. Izrazil je izjemno zadovoljstvo nad dejstvom, da je med ljudstvom navzoča tako močna narodna zavest. Zapisnikar mestnega sveta je na tem mestu dodal: »Durante il suo discorso l'onorevole Trevisini è pure continuamente interrotto da applausi per cui il Presidente deve invitare il pubblico a moderarsi per non interrompere troppo gli oratori.«³⁶ To lepo kaže, v kakšnem vzdušju je potekala razprava.

K razpravi se je nato priglasiel mestni svetnik Ventrella, ki je izpostavil predvsem vidik materialne škode, ki je bila povzročena, in je nikakor ne bi smeli nositi meščani, zaključil pa je s Tommase-

jevim³⁷ citatom: »La coscienza d'una nazione può dormire per anni, ma sino a che la nazione stessa non sia scomparsa dalla faccia della terra, la sua coscienza non muore.«³⁸

Ker ni nihče več diskutiral, je predsedujoči župan Fragiacomu zasedanje zaključil z dvema ugotovitvama. Povedal je, da si ni nikoli predstavljal, da bo med svojim predsedovanjem priča tako žalostnim in ponižujočim dogodkom ter da se boji, da protesti ne bodo zalegli, vendar pa da ne smejo obupati in morajo z vsemi sredstvi braniti svoj nacionalni interes.

Na zasedanju, ki je potekalo zvečer, so med drugim omenjali tudi: »La grande è dignitosa manifestazione fatta questa mattina dalla popolazione

³⁶ »Med svojim govorom je bil poslanec Trevisini neprestano prekinjan s ploskanjem, zato je predsedujoči pozval prisotne, naj se umirijo in naj ne prekinjajo govorcev na tak način.«

³⁷ Niccola Tommaseo je bil po rodu iz Dalmacije in radikalen nasprotnik Metternichovega absolutizma. Bil je eden od intelektualcev (Francesco Dall'Ongara, Pacifico Valussi), ki so se zbirali okrog tednika La Favilla (1836–1846). Zazemal se je za italijansko identiteto Trsta, vendar v okviru avtonomije v Avstriji. Leta 1848 se je skupina izrekla proti priključitvi Trsta in Istre k Italiji. Prim.: Darovec, Pregled zgodovine Istre, str. 62.

³⁸ »Zavest nekega naroda lahko več let spi, vendar dokler narod v celoti ne izgine, tudi narodova zavest ne umre.«

*Viva agitazione nostra città esposizione parte se-
gnata, parte ordinata stemmi autorità quindi
giaria scritta slovena o croata.
Misura ingiustificata, ingiustificabile, ledere
storici diritti e ferisce crudelmente sentimen-
to popolazione italiana costituente quasi esclu-
sivamente le città istriane; apre profondo abisso
fra parte italiana e Governo, e causerà proba-
bilissimamente perfino criminose reazioni.
Scrivente protesta vivamente e domanda
urgentemente sia sospesa e tolta deplorata
disposizione mantenendo stato preesistente.
Giunta Provinciale Istria
Capitano
Campitelli.*

Vir: SI PAK KP 31, OBČINA IZOLA, t. e. 31, Zapisniki zasedanj občinske reprezentance, kat. I/2225.

...«³⁹ Demonstracije so bile v Piranu, pa tudi v Koprju, kjer se je zbralo približno petdeset občanov italijanske narodnosti in vzklikalo parole, kot so »Živijo Italija!« in »Proč s Slovenci, proč s hrvaško stranko, proč s Hrvati!«⁴⁰

Odzivi na dogajanje so kmalu prišli tudi iz Izole, kjer so zaradi nemirov med ljudstvom prav tako razpisali izredno zasedanje.⁴¹ Na njem naj bi se dogovorili o sodelovanju Izole pri protestnih akcijah ostalih istrskih občin. Uvajanje slovenščine na napise na sodiščih ter na pečate in obrazce je bilo po njihovem mnenju škodljivo, saj je že izzvalo »una viva agitazione tra le popolazione italiana della nostra città«. ⁴² Odločili so se, da bodo podprli protest deželnega zbora proti vladi.

Uspeh naj bi bilo po njihovem mnenju mogoče doseči le, če bi občine nastopale enotno in brezkompromisno. V Izoli naj bi druge možnosti

sploh ne bilo, saj je aktivno posredovanje zahteval »un contingente di 6000 abitanti tutti di nazionalità italiana«. ⁴³ Ob koncu so sprejeli tudi resolucijo prav v imenu »dei 6000 abitanti che non parlano e non intendono che puramente la lingua italiana«, ⁴⁴ v kateri so zelo nasprotovali slovenizaciji sodišča v Piranu, saj naj bi bil takšen poseg »in evidente collisione colla secolare italianità di questo Comune«. ⁴⁵

V Piranu so bile demonstracije že dopoldne, ko so ljudje zahtevali izredno zasedanje mestnega sveta, od katerega so pričakovali ostre ukrepe, demonstracije – v precej ostrejši obliki kot v Koprju – pa so se ponovile še zvečer. Italijanski demonstranti so razbijali okna na domovih slovenskih prebivalcev, napadli stanovanji piranskih kanonikov Maraspina in Fonde, grozili finančnim stražnikom slovenske narodnosti, glavno pozornost pa so seveda namenili sodišču, kjer naj bi se sporne table tudi pojavile. ⁴⁶

³⁹ »Velik in dostojanstven protest, ki ga je danes zjutraj pripravilo prebivalstvo.«

⁴⁰ Cvirn, *Italijanske demonstracije v Istri*, str. 219.

⁴¹ SI PAK KP 5, OBČINA IZOLA, t. e. 31, kat. I/2225, Zapisnik zasedanja občinske reprezentance 16. 10. 1894.

⁴² »Živo ogorčenje med prebivalci našega mesta.«

⁴³ »Šestisočglava množica samih Italijanov.«

⁴⁴ »6000 prebivalcev našega mesta, ki govorijo in razumejo izključno le italijanščino.«

⁴⁵ »V očitnem nasprotju s stoletnim italijanskim značajem občine.«

⁴⁶ Cvirn, *Italijanske demonstracije v Istri*, str. 219.

Dne 15. 10. 1894 je prišlo do izrednega zasedanja mestne reprezentance v Kopru, ki ji je predsedoval Giorgio Cobol.⁴⁷ Na njem so govorniki drug za drugim izražali svojo sovražno naravnost do Slovencev in Hrvatov. Dnevni red je imel eno samo točko.

Prvi je govoril mestni svetnik Belli in poudaril, da se sodišča nahajajo v popolnoma italijanski deželi, po jeziku, po kulturi, zgodovini in običajih. Poudarjal je, da se nahajajo na področju »*della secolare civiltà latina*«,⁴⁸ obregnil pa se je tudi ob dejstvo, da so ob odločbi, ki so jo prejeli 13. 10., dobili tudi izvod v slovenščini (o tem so govorili tudi na zasedanju mestne deputacije 13. 10., kjer so komentirali, češ da so dobili odločbo »*in una lingua affatto ignota a quest'ufficio*«⁴⁹). Belli je zato predlagal, naj se odločba zavrne, saj je napisana v tujem in občini popolnoma neznanem jeziku. Izrazil je tudi svoje nasprotovanje postavitvi takšnih napisov, češ da so popolnoma nepotrebni – vsa ljudstva, ki živijo v njihovem sodnem okraju in med seboj ne uporabljajo italijanščine, jo vendar razumejo in večinoma tudi govorijo, zato ni razloga, da bi se morali *oni!* Italijani, ki da že od nekdaj živijo na tem prostoru prilagajati »*gostom v svoji lastni hiši*«. Belli je svoj govor zaključil z izjemno zanosnimi besedami: »*La Rappresentazione comunale di Capodistria, fiera e gelosa de'suoi diritti nazionali, consegnati dalla storia alle leggi costituzionali dello Stato, sente il supremo dovere di conservare incontaminato il prezioso patrimonio di lingua, civiltà, tradizioni e costumi, guardato religiosamente a traverso i secoli dalla carità di patria, raversa nell'ordinata introduzione della lingua slava nelle pubbliche scritte dell'I. R. Giudizio distrettuale, che ha sede in questo paese prettamente italiano, una lesione manifesta ai più sacri diritti del Comune ed al sentimento nazionale dei cittadini, e forte del risentimento generale della popolazione ferita ne suo legittimo orgoglio, delibera:*

1° di protesare solennemente contro siffatta disposizione dell'I. R. Autorita' Giudiziaria;

⁴⁷ SI PAK KP 7, OBČINA KOPER, t. e. 87, a. e. 177, Zapisniki sej občinske reprezentance 1893–1900.

⁴⁸ »Večstoletne latinske civilizacije.«

⁴⁹ »V jeziku, ki je tej občini popolnoma neznan.«

2° d'incaricare la Deputazione Comunale di officiare l'Inclita Giunta Provinciale affinché in sede competente ne chieda la revocazione.«⁵⁰

Pomen teh besed je začutil tudi pisar, saj je besede podčrtal, jih napisal z večjo pisavo in na koncu dodal opombo »*Fragorosi applausi*«. Kljub visoko letečim besedam o pomenu jezika, pa si je celo njihov pisar dovolil slovnične nepravilnosti – tako na nekaterih mestih zapiše besedo *pubblico* z dvema B-jema, še večkrat pa se je spozabil in besedo napisal v obliki *publico*, ki pa v italijanščini nima nikakršnega pomena.

Razpravo je nadaljeval občinski svetnik Madonizza, ki je odlok označil za slabo premišljen. Govoriti, da se z odlokom uresničujejo želje slovanskega prebivalstva v Istri, je po njegovem mnenju neumno, kar je utemeljil z besedami: »*Che ne sanno mai i nostri contadini slavi di questi loro pretesi diritti? Se con tutta sicurezza, ora che siamo qui a discorrerne, possiamo dire ch'essi ignorano affatto l'esistenza perfino del famoso decreto, intenti invece nei loro abituri a preparare il vino della scarsa vendemmia, a raccogliere le magre derrate, preoccupati soltanto se potranno campare fino al nuovo raccolto.*«⁵¹

Za nastalo situacijo je okrivil izključno tujce, ki pripadajo »*nazione limitrofa*«. Na račun kmečkega prebivalstva so poskušali Istro priključiti k »*sognato regno croato*«,⁵² za katero pa je bil prepri-

⁵⁰ »Koprška mestna reprezentanca, ponosna na svoje narodnostne pravice, ki izhajajo tako iz zgodovine, kot tudi iz ustavnih pravic države, čuti vzvišeno dolžnost, da ohrani nedotaknjeno dragoceno dediščino jezika, civilizacije, tradicije in navad, ki so jo skozi stoletja ohranjali iz ljubezni do domovine. Zato nasprotujemo uvedbi slovanskega jezika na javne napise na sodišču, ki ima sedež v deželi, ki je popolnoma italijanska. To razumemo kot žalitev najsvetejših pravic občine in nacionalnih čustev državljanov, ranjen pa je tudi naš legitimni ponos. Zato smo sprejeli sklep:

1. da bomo odločno protestirali proti takšni odredbi sodne oblasti;

2. da damo mestni deputaciji nalogo pritiskati na deželni zbor, dokler pri ustreznem organu ne doseže preklica odredbe.«

⁵¹ »Le kaj vedo naši kmetje o teh njihovih zahtevanih pravicah? V tem trenutku, ko mi tukaj razpravljamo o tej temi, oni zagotovo ne vedo niti, da ta slavni odlok sploh obstaja. Zaposleni so v svojih bornih prebivališčih s pridelavo vina po zadnji slabi trgatvi in s pobiranjem revnih poljskih pridelkov. Ukvarjajo se samo z vprašanjem, kako se bodo prebili do naslednje žetve.«

⁵² »Sanjanemu hrvaškemu kraljestvu.«

čan, da se nikoli ne bo uresničilo že zaradi dejstva, ker lahko v njihovi provinci obstaja samo en velik narod. Narod Italijanov. Iz tega pa je sledila logična zahteva, da je jezik poučevanja, uradov lahko samo eden – italijanščina!⁵³

Sledili so »*Evviva*«, »*applausi entusiastici*«, »*acclamazioni fragorosissime*« in »*vivissime approvazioni*«⁵⁴ ter podpis resolucije, ki so jo podprli in podpisali vsi navzoči. Resolucijo, ki jo je mestna reprezentanca sprejela 15. 10. 1894, so v mestni deputaciji sprejeli in podpisali na 96. zasedanju 17. 10. 1894 ter se skupaj odločili, da odloka pač ne bodo upoštevali.⁵⁵ *L'Alba* je ob tem že zgodaj opozarjala, da so vsi protesti prišli prepozno, saj naj bi se naraščajoči slovanski apetiti kazali že na zadnjih zasedanjih deželnega zbora, na kar pa ni nihče reagiral. Prav zato naj bi bilo sedaj nemogoče preprečiti izvajanje vladnih dekretov.⁵⁶

Izgredi na mestnih ulicah pa so se z očitno podporo oblasti (Belli je pozival »*di protestare solennemente contro siffatta disposizione dell'I. R. Autorita Giudiziaria*«) nadaljevali in zaostrovali do te mere, da je piranski občinski odbor 22. 10. zapisal, da dokler sporni odlok ne bo odpravljen, enostavno ne morejo več zagotavljati javnega reda in miru v občini. V Piran, kjer so bile razmere ves čas veliko bolj napete kot v Kopru, je prispel celo posebni vladni odposlanec s četo vojakov, kar pa je stanje le še poslabšalo.

Dogodke ob prihodu vojske v Piran lahko hkrati spremljamo v več italijanskih časopisih. Najpodrobnejšo sliko dogajanja podaja *Il Piccolo*

della sera,⁵⁷ ki je poročal, da se je novica o prihodu vojaških enot kmalu razširila med ljudstvom, množica se je takoj zbrala na obali, zvonili so cerkveni zvonovi in oznanjali nevarnost. Na pomol so meščani pripeljali vozove in tako poskušali preprečiti izkranje. Vojska je v mesto vseeno prišla, čeprav so jo spremljali kriki prebivalstva: »*Viva Pirano italiana! Abasso le tabelle bilingui!*« Prebivalstvo se je umirilo šele, ko je župan Fragiaco obljubil, da bo italijanski napis vrnjen na svoje mesto.

Množica se je na to novico odzvala z navdušenjem, zahtevala pa je takojšnjo vrnitev napisu, kar pa ni bilo mogoče, saj so prejšnji napis že poslali v Koper. *La grande Italia* piše, da so ljudje v navdušenju na sodišče namestili napis »*Vendita tabacco e sale*«, ki so ga sneli z bližnje trgovine in s tem hoteli pokazati, da ni pomembno, kaj piše na tabli, le da je v italijanščini.⁵⁸ *Il Piccolo della sera*⁵⁹ je opisal vzdušje z besedami: »*Essendo calata intanto la notte, la città s'illuminò come per incanto, le campane suonavano a festa e la banda cittadina eseguì un concerto in piazza. Tutta Pirano era sulle vie, s'imbandierarono le barche del porto, vennero accesi fuochi benegalici e la popolazione trionfante manifestava con canti e clamori la sua soddisfazione.*«⁶⁰ Poročal je tudi, da je bila med najbolj osvetljenimi hiša župana Fragiaco.

*La grande Italia*⁶¹ je napisala, da so ljudje padli v »*un delirio indescrivibile*«, se objemali, jokali, poljubljali in vzklikali županu: »*Benedetto el nostro*

⁵³ »No! O Signori, sono stranieri coloro, che a forza di suggestioni sobillano le Supreme Autorita' Governative, sono stranieri appartenenti a una nazione limitrofa, i quali per la sola ragione che nella nostra provincia vivono a noi frammiste povere popolazioni agricole slave di varie razze, vorrebbero che l'Istria formi parte del sognato regno croato. Ciò non sarà mai! La questione di nazionalità è questione di lingua e di cultura, e nella nostra provincia non vi è, né può sussistere altra civiltà, che non sia l'italiana... una sola dunque deve essere ora e sempre la lingua d'istruzione, e la lingua degli uffici, la lingua italiana.«

⁵⁴ »Živijo«, »navdušeno ploskanje«, »goreče odobravanje«, »živahno odobravanje«.

⁵⁵ SI PAK KP 7, OBČINA KOPER, t. e. 87, a. e. 178, Zapisniki sej občinske deputacije 1894–1898.

⁵⁶ *L'alba*, četrtek, 19. 10. 1894, št. 9. Per volonta di popolo. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1923.

⁵⁷ *Il Piccolo della sera*, 23. 10. 1894, št. 4671. Dalla Provincia – *L'agitazione nell'Istria*. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1887.

⁵⁸ *La grande Italia?*, 26. 6. 1910, št. 26. Il racconto di una dimostrazione a Pirano. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1933.

⁵⁹ *Il Piccolo della sera*, 23. 10. 1894, št. 4671. Dalla provincia – *L'agitazione nell'Istria*. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1887.

⁶⁰ »Ko se je spustila noč, se je mesto razsvetlilo kot po čarovniji, zvonovi so peli radostno pesem in mestna godba je odigrala koncert na glavnem trgu. Ves Piran je bil na ulicah, barke v pristanišču so bile polne zastav, prižigali so bakle in ljudje so izražali svoje navdušenje s petjem.«

⁶¹ *La grande Italia?*, 26. 6. 1910, št. 26, a. e. 1933. Il racconto di una dimostrazione a Pirano. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1933.

Evidenz-Nummer <i>Numero d'evidenza</i> Annahmestelle <i>Ufficio d'accettazione</i> PIRANO	Gattung: <i>Classa:</i> mit Taxworten (con parole) aufgegeben am / 188 um U. M. M. alle ore min. merid. Dienstliche Angaben <i>Indicazioni d'ufficio</i>	Adressland: <i>Passe di destino:</i> PIRANO N ^o 188 vom / 188 um U. M. M. alle ore min. merid.	Gebühren <i>Tasse</i> s. kr. for. solit. Bar- te constanti Marken- in francobolli Credit- accretivo 1999 Der Annahmebeamte <i>L'impiegato ricevente</i>
Raum zum Aufkleben der Marken. <i>Spazio per l'applicazione dei francobolli.</i> Die Telegraphengebühren können bar oder in Briefmarken entrichtet werden. Im letzteren Falle sind die Marken an dieser Stelle, eventuell auch auf dem für den Text reservierten Raume aufzukleben. Die mit Briefmarken frankierten, in die Brief- und pneumatischen Sammelkästen hinterlegten Telegramme werden portofrei der nächsten Telegraphenstation zugeführt (siehe die bei allen Post- und Telegraphenämtern zur Einsicht und zum Verkauf ausliegenden Tarife). Le tasse telegrafiche possono pagarsi in contanti o mediante francobolli. In quest'ultimo caso i francobolli vanno applicati in questo luogo, eventualmente anche nello spazio riservato al testo. I telegrammi frankati con francobolli, riposti nella cassette d'impostazione-lattine e nelle cassette di raccolta pneumatiche vengono inviati, esenti da porto, alla prossima stazione telegrafica (vedgersi le tariffe esistenti presso tutti gli uffici postali e telegrafici per l'espansione e vendita).	Neue freie Presse Wien Sig. Hochegger non fece dichiarazioni, soltanto quando Podestà per sedare dimostrazione giunta estremo punto propose di fare nota promossa il signor Hochegger non fece opposizione rimanendo a fianco Podestà sul paggiolo palasso città mentre parlava a popolarione, mattina seguente fu rimossa tabella organi. Autorità stessa ma noi non sappiamo se o meno furono date autorizzazioni superiori. Dopo ciò popolarione perfettamente calma. Municipio		
Raum zum Aufkleben der Marken. <i>Spazio per l'applicazione dei francobolli.</i>	Wohnung des Absenders: — <i>Abitazione del mittente:</i>		Vom Absender gewünschter Beförderungsweg: — <i>Avvicinamento desiderato dal mittente:</i>
	Befördert an Inoltrato a am il / 188 um Uhr Min. Mit. auf Linie Nr. durch per alle ore min. merid. in Linea No.		

D. S. Nr. 757, Deutsch-Italienisch, (Auflage 1888.)

Piranska občina obvešča medije o dogodkih v Piranu. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, telegrami, inv. št. 1999.

Piranski župan Domenico Fragiaco. Vir: L'Indipendente, sobota, 10. 11. 1894, št. 6271. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1903.

podestà! Viva Fragiaco – cuor de galantomo! Viva el grande patriota!»⁶²

Il Piccolo,⁶³ ki je istega dne tudi obširno poročal o dogajanju v Piranu, pa je opisal tudi nasilna dejanja med protestom. Izpostavil je predvsem napad na duhovnika Fondo, ki mu je razjarjeno ljudstvo med kričanjem »Abasso le arme, abasso le tabelle, no le volemo, no le volemo!« razbilo vsa okna na hiši in preluknjalo vse sode vina. Ljudje naj bi bili besni zaradi posredovanja vojske, ki naj bi jim grozila celo z bajoneti. Iz pisanja časopisa *Il Piccolo della sera* lahko razberemo, da so se razmere do naslednjega dne že precej umirile. Ljudje naj bi se le trumoma sprehajali mimo sodišča in si s ponosom ogledovali napis, ki so si ga priborili prejšnji dan.⁶⁴ *Il Piccolo*⁶⁵ je dodal, da do preli-

⁶² »Blagoslovljen, naš župan! Živel Fragiaco – poštenjak! Živel veliki domoljub!«

⁶³ *Il Piccolo*, 23. 10. 1894, št. 4671, a. e. 1875. Ancora i gravi disordini di Pirano. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1875.

⁶⁴ *Il Piccolo della sera*, 24. 10. 1894, št. 4672. Dalla provincia – La giornata di ieri a Pirano. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1888.

⁶⁵ *Il Piccolo*, 24. 10. 1894, št. 4672. Cronaca locale e fatti vari, La rocca della nazionalità. Pomorski muzej »Sergej Mašera«

nja krvi ni prišlo le po zaslugi okrajnega komisarja Hocheggerja, ki je v zadnjem trenutku preklical akcijo proti demonstrantom, poročal pa je tudi o manifestu župana Fragiacomu, ki je pohvalil herojski upor meščanov, istočasno pa jim je izrekel tudi grajo, saj pravi: »*Quanto pero è successo nella scorsa notte ha destato una penosa impressione, perchè senza veruna plausibile necessità vi siete lasciati trasportare ad atti violenti, alcuni dei quali di carattere criminoso.*«⁶⁶ Stvari, ki so se dogajale, so bile po njegovem mnenju nedopustne, zato jih je pozval, naj sicer ne opustijo upora, a naj se upirajo z dostojanstvom in mirno. Naslednji dan je *Il Piccolo* z zadovoljstvom poročal, da je razburjenje končano. Prepričani so namreč bili, da si vlada ne bo drznila ponovne blamaže in še enkrat snela italijanski napis.⁶⁷ *L'Alba*⁶⁸ je komentirala, da je ljudstvo triumfiralo in poslalo oblasti pomembno sporočilo: »*Ammazzate, ma voglio restare italiano!*«⁶⁹ O umiritvi razmer pa je poročal tudi *L'Indipendente*,⁷⁰ ki je izrazil začudenje ob novem prihodu vojakov, saj naj bi bila vojska odveč že ob prvih nemirih.

Edinost, ki je izšla 10. 11. 1894, je v članku *Radi izgredov v Istri* sporočala: »*Po vsem je soditi, da je bil Piran po gotovem, že poprej določenem načrtu izbran kot tisto mesto, katero naj prednjači v akciji proti dvojezičnim tablam, da z dejanji doseže cilj, da bi mogli reči potem, kar so že italijanski listi izjavili izrecno, da to, kar so dovolili mestu Piranskemu vsled nemirov, ni smeti odrekati onim mestom, ki so ostala mirna, da bi le na ta način preprečili izvedbo naredbe.*«⁷¹ Natančnejši potek dogodkov pa je *Edinost* podala šele 10. 11. 1894, ko je objavila prepis interpelacije poslancev Spinčiča, Coroninija in drugih, kjer so omenjeni tudi odmevi na dogodke

ra« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1876.

⁶⁶ »Včerajšnji dogodki so pustili močan vtis. Brez pravega razloga ste se posluževali nasilnih, nekateri celo kriminalnih dejanj.«

⁶⁷ *Il Piccolo*, 25. 10. 1894, št. 4673. *Cronaca locale e fatti vari – Sempre le tabelle bilingui, La soluzione desiderata.* Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1877.

⁶⁸ *L'Alba*, 26. 10. 1894, št. 10. *Vittoria di popolo.* Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1924.

⁶⁹ »Ubijte me, ostal bom Italijan!«

⁷⁰ *L'Indipendente*, 26. 10. 1894, št. 6259. *Corriere delle provincie.* Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1896.

⁷¹ *Edinost*, 10. 11. 1894, št. 135. *Radi izgredov v Istri.*

v italijanskem časopisju, posebej pisanje časopisa *Gazzetta di Venezia* (Beneški list), ki tudi poroča o postavitvi nekakšne cestne barikade »*le donne con i bambini in braccio si avanzarono contro la truppa*«,⁷² pa tudi o psovkah »*viva l'Italia! Abbasso le armi austriache! Morte ai croati!*«,⁷³ ki jih ostali časopisi niso omenjali. Ko je župan Fragiacomu svoje podpornike pomiril z obljubo, da dvojezičnih tabel ne bo v njihovi občini, so se protestniki po pisanju *Edinosti*, začasno razkropili z vzkliki »*Evviva Italia!*«, »*Evviva Umberto!*«,⁷⁴ Slovence pa so obljubljali smrt.⁷⁵ Celotna italijanska politična srenja se je takoj odzvala na nemire, o čemer priča protest poslancev Bartolija in Rizzija v okviru Istrskega političnega društva proti vladi, ki ga je *L'Indipendente* objavil v celoti.⁷⁶ V protestu sta zapisala, da imajo sodišča sedeže v mestih, ki so popolnoma italijanska, zato odlok posega v svete pravice Italijanov na tem območju. Poleg tega pa naj bi bil tudi popolnoma nepotreben, saj naj bi bila večina Slovencev in Hrvatov nepismenih, redki, ki znajo brati, pa so se izobrazili v italijanskih šolah. Še enkrat torej izrazijo stališče o lastni večvrednosti in avtohtonosti na tem območju, prav take ideje pa so bile za Slovence in Hrvate najbolj žaljive, saj so bili prepričani, da slovanska kultura in pismenost izvirata iz časov Cirila in Metoda.⁷⁷

V Kopru so se razmere zaostriale v noči s 23. na 24. oktober, ko so se na hišah na trgu Brodo (danes trg Brolo) in na malem trgu Derie pojavili črni, pol metra visoki napisi: »*Non voliamo tabelle croate! – Non voliamo croati! – W.l'Italia! – W.Umberto!*«⁷⁸ Protestniki so napadli hrvaške in slovenske učiteljske pripravnike, žrtev napadov pa je spet postal tudi duhovnik Legović. Množica se je pred njegovim stanovanjem zadrževala več ur, v hišo so metali kamenje in vzklikali: »*Fora Legović!*

⁷² »Ženske z otroki v naročju so se postavile po robu četam.«

⁷³ »Živela Italija!«, »Dol z avstrijskim orožjem«, »Smrt Hrvatom«.

⁷⁴ »Živela Italija!«, »Živel Umberto!«

⁷⁵ *Edinost*, 10. 11. 1894, št. 135. *Radi izgredov v Istri.*

⁷⁶ *L'Indipendente*, ponedeljek, 29. 10. 1894, št. 6261. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1898.

⁷⁷ *Il Pensiero Slavo*, 20. 10. 1894, št. 3, *Una dimostrazione.* Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1927.

⁷⁸ »Nočemo hrvaških tabel! Proč s Hrvati! Živijo Italija! Živel Umberto!« (*Edinost*, 10. 11. 1894, j. i.)

Gattung des Telegramms. Classe del telegramma.		TELEGRAMM } № 242 TELEGRAMMA }		Dienstliche Angabe. Indicazioni d'uffici		1886
Podesta		Fragiacomo		PIRANO		
Eingelangt von Arrivato da		Von Da		Aufgegeben am Consegnato il		18
am il		Wien Reichsrath		um alle		12 Uhr 40 Min. 3
Aufgenommen durch Ricevuto da		261		(Taxworten parole tassate)		(50 Worten) (Parole)
				(Chiffren) (Cifre)		(Mittag) (merid.)
Text - Testo.						
<p>Ministero interno anche nome giustizia risponde interpellanze Spiracic Klim. Marra seccamente fatti. Dice ella fece dichiarazione dal balcone senza assenso Hochegger favella italiana pure posta senza costui assenso. Ministro non esprime intenzioni avvenire soltanto ripromettesi ordine non rara più turbato governo fermamente deciso tutelare autorità stato telegrafico oggi stesso</p> <p style="text-align: right;">Bartoli</p>						
D. S. 759. Deutsch-Italienisch. (Ausgabe 1894.)						

Poslanec Bartoli poroča o odgovoru notranjega ministra na interpelacije o dogodkih v Piranu. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, telegrami, inv. št. 1986.

– *Morte a Legović!*⁷⁹ S smrtjo so grozili tudi njegovi gospodinji, če duhovnika ne odslovi, kar je nato v strahu tudi storila. Šele tedaj so posredovali tudi orožniki, ki pa so zadržali le dva demonstranta, a še ta takoj nato izpustili zaradi besnenja nenadzorovane množice.⁸⁰ *Eco del Litorale* poroča, da so o iredentističnih krikih in napisih v Kopru razpravljali celo v državnem zboru.⁸¹ Logično je, da niti v Piranu niti v Kopru ni prišlo do večjega števila aretacij, bolj nelogično bi bilo, če bi oblast zapirala lastne pristaše.

Časopis *Edinost* se je na dogodke prvič odzval v 128. številki 25. 10. 1894 (večerna izdaja), v

⁷⁹ »Ven Legović!« in »Smrt Legoviću!« (*Edinost*, 10. 11. 1894, j. i.)

⁸⁰ *Edinost*, 10. 11. 1894, št. 135. Radi izgredov v Istri.

⁸¹ *Eco del Litorale*, 31. 10. 1894, št. 126. *Rivista politica*.

članku z naslovom *Argumenti z ulice*, kjer je komentiral odziv oblasti na skoraj istočasne demonstracije na Dunaju in v Istri.⁸² Naslonil se je na besede ministrskega predsednika, da »zakonodajstvo ne potrebuje argumentov z ulice!«, pri čemer pa ni mislil na izgrede v Istri zaradi dvojezičnih napisov, ampak na demonstracije na Dunaju za splošno in enako volilno pravico. Avtor članka se je izrekel proti vsakim demonstracijam, saj pravi, da »postavna sredstva« popolnoma zadoščajo, kljub temu pa je naredil primerjavo med protesti, ki so se zgodili na Dunaju, in protesti v Istri. Po njegovem mnenju so bili dunajski protesti namreč protesti za pravično stvar volilne prenove, saj niso protestirali proti vladnim odločbam, ampak so vladi skušali zgolj predlagati, kaj bi bilo v bližnji prihodnosti dobro spremeniti. Protest na Dunaju

⁸² *Edinost*, 25.10. 1894, št. 128. *Argumenti z ulice*.

da se je izvajal v interesu »tisočev in tisočev koristnih državljanov brez razlike narodnosti«, protesti v Piranu pa so bili po njegovem mnenju »zločinski upor proti naredbi vlade, utemeljene v zakonih«. Protestirali so nezakonito, zasramovali so že izdane vladne naredbe, »zasramovali so torej državo in vladno avtoriteto«. V Piranu naj bi protestirala »tolpa pouličnjakov, najetih in plačanih od poznanne, sicer malobrojne a toliko bolj nesramne klike«. O razsežnosti dogodkov nam pričajo tudi besede časopisa *Eco del Litorale*,⁸³ ki pravi: »Pirano! Le bella è simpatica città istriana che romantica giace alla riva dell'Adria, sta ora in cima ai discorsi politici per le cose avvenute colà. Non solo se ne occupa il Governo, non solo i fatti di Pirano hanno formato il tema di interpellanza alla Camera, anche il giornalismo intero se ne impossessò.«⁸⁴ Avtor članka je odločno zahteval od Njegove ekscelence kneza Windischgrätza enako obsodbo protestov v Istri in na Dunaju. Članek se končuje s pozivom h kaznovanju »intelektualnih povzročiteljev izgredov«, ki da naj se jim pojasni, »da argumenti z ulice ne morejo nikdar zatreti ustavnih pravic slovenskega prebivalstva Istre« ter da so minili časi, ko je poznana klika v znamenju meglenege »latinstva« in preperere »avite culture« gospodovala zemlji, ki je – slovanska! »Da: Istra je slovanska zemlja! Te istine ne spravijo s sveta vsi – argumenti z ulice!«

Edinost je o dogajanju poročala tudi v jutranji izdaji 27. 10. 1894, v članku *Na razpotju*, v katerem piše, da so piranski izgredniki spravili v resno nevarnost »ves sodobni politiški sistem v državi avstrijski«. Država da se je tako znašla na razpotju, ali naj sledi zakonom ali naj popusti pritiskom ene narodnosti. Avtor članka izraža svojo vero v »pravicoljubje« grofa Schönborna, hkrati pa upanje, da ne bo popustil pritiskom tistih, ki še vedno zagovarjajo tezo o superiornih in inferiornih narodih; za prve naj bi veljale pravice, za druge pa le dolžnosti.

Edinost se je na piranske demonstracije odzvala tudi v večerni izdaji 30. 10. v članku *Smrt Slovincem?*,⁸⁶ kjer je razkrila dejstvo, da so bili pro-

testi pravzaprav umetno povzročeni, demonstranti pa celo plačani: »Na prvi pogled je očitno, da so vse te ostudne demonstracije kupljeno blago ter da je plačnik teh dejanj baš ona sila, o kateri govorimo. Da bi bilo med elementi, ki so trudili svoj trhlji život ob kričanju in metanju kamenja in razbijanja po nedolžnih stvareh, le jedno stotino zavednih italijanskih mož, ali vsaj taci, ki bi zares znali, od koga in v kateri namen so bili napašeni in napojeni, – o tem niti sanjati nikari! Vsa bosonoga druhal bila je pač le obžalovanja – ako ne tudi zasmehovanja – vredno orodje onih življev, ki žive v službi one sile, za katero in kateri prodajajo slednji trenotek svoje bore duševne moči.« To dejstvo je bilo omenjeno še enkrat, in sicer v *Edinosti* z dne 10. 11. 1894: »Kakor so pripovedovali Piranci sami, delili so v Piranu ljudem iz ubožnejših slojev polenovko in vino, da so mogli demonstrirati pogumno.«⁸⁷ V članku z dne 30. 10. 1894 se je spraševal: »Kje bode zaslomba tvoja, zlata Avstrija, ako ti padejo Slovani?!« in opozoril na nevarnost velikonemških in velikoitalijanskih idej, ki so v tistem času predstavljale hudo grožnjo za Slovence.⁸⁸ Avtor članka javno izraža slovenske zahteve: »Dajte nam naša prava in dajte nam svobodo, kakršno uživajo drugi narodi v državi!«, zaključil pa z besedami: »Zatorej krepko v boj za svoja prava, saj imamo ojstro orožje na razpolago – avstrijske zakone! Ako kriči poulična sodrga: Smrt Slovincem! – bodi jej naš odgovor: ne smrt, življenje, krepko življenje, bodi avstrijskim Slovanom, v njih lastno srečo in v varnost staroslavne države Habsburgov!«

Edinost je 1. 11. opozorila na pomemben problem Slovencev in ostalih Slovanov v Istri⁸⁹ – na problem popolne gospodarske nerazvitosti ter odvisnosti od italijanskega kapitala, kar jim je dejansko onemogočalo, da bi se bolj odkrito uprli italijanskemu izsiljevanju. Da so tudi Italijani v Slovincih v Istri videli zgolj nepismene, revne kmete, ki da ne morejo imeti enakih pravic kot oni, je razvidno tudi iz izjav na zasedanju mestne deputacije 15. 10. 1894. Da bi nekako rešili takratno nevdružno stanje, so predlagali ustanovitev posojilnic, ki bi kmetom posojale denar z nižjimi obrestnimi merami. Tako ne bi bili več odvisni od italijanskih oderuhov, hkrati pa bi se povezali z vzpodbudnim geslom: »Tuje pomoči ni, pomagajmo si torej sami!«

⁸³ *Eco del Litorale*, 27. 10. 1894, št. 124. Rivista politica.

⁸⁴ »Piran, simpatično mestece na obali Jadrana je postalo osrednje politično vprašanje zaradi dogodkov, ki so se tam odvili. Z njimi se ne ukvarjata le vlada in parlament, ampak tudi celotno časopisje.«

⁸⁵ *Edinost*, 27. 10. 1894, št. 129. Spinčić contra Rizzi.

⁸⁶ *Edinost*, 30. 10. 1894, št. 130. Smrt Slovincem?

⁸⁷ *Edinost*, 10. 11. 1894, št. 135. Radi izgredov v Istri.

⁸⁸ *Edinost*, 30. 10. 1894, št. 130. Smrt Slovincem.

⁸⁹ *Edinost*, 1. 11. 1894, št. 131. Nasvet.

Podobna stališča kot *Edinost* je izražal tudi časopis *Il Pensiero Slavo*, ki je sicer izhajal v italijanščini, zagovarjal pa je stališča Slovencev in Hrvatov. Poskušal je dokazati, da je postavitve dvojezičnih napisov potrebna in upravičena ter da bi Italijani morali pristati na dejstvo, da niso edini, ki živijo v Istri. Dvojezični napisi na sodiščih naj bi bili namreč le začetek, razvoja slovenske in hrvaške narodne zavesti pa da ni več mogoče zaustaviti. *Il Pensiero Slavo* ni pristajal na teze o slovenizaciji Istre, saj ni nihče nameraval odstraniti italijanskega napisa. Italijanom je svetoval, naj se zamislijo nad lastno narodno zavestjo, če jo lahko ogrozi en sam napis.⁹⁰ Za nastale nemire je krivil italijanski tisk in politike, ki so v odločilnem trenutku še podžgali strasti nižjih slojev, namesto da bi jih skušali pomiriti. Spraševali so se, kam se je skrila znamenita italijanska kultura ob tako barbarskih dejanjih, obsojali pa so tudi vlogo Kraljevine Italije, ki naj bi podpihovala sovraštvo. *Il Pensiero Slavo* je ves čas pozival vlado, naj ne popusti pod pritiskom ulice ter naj razmere umiri za vsako ceno.⁹¹

Da se v Kopru niso bili pripravljene preprosto sprijazniti z nastalimi razmerami in z vse večjo samozavestjo Slovencev, priča tudi zapisnik mestne deputacije z dne 7. 11. 1894, kjer so kar šest točk dnevnega reda posvetili tem vprašanjem. Iz zapisnika je razvidno, da so koprške oblasti komunicirale z drugimi »prizadetimi« občinami – Piranom, Trstom in Porečem – ter da so se dogovarjali za skupen nastop proti navedenim ukrepom. Poleg tega je razvidno, da so v Kopru tudi od drugod sprejemali čestitke za svoj odločen nastop. Tako so npr. na zasedanju 29. 11. 1894 obravnavali pohvalo, ki so jo prejeli iz Benetk za »virile difesa de suoi diritti nazionali«,⁹² v kateri so Benečani tudi poudarili zgodovinsko povezanost istrskega prostora z Benetkami, pohvale pa naj bi med drugim deževale tudi iz Trsta, Labina in Tržiča.⁹³ O oktobrskih

dogodkih in o odzivih, ki so jih prejeli, pa so razpravljali tudi na zasedanju v decembru.⁹⁴

Slovenci v Istri so se odzvali nenavadno odločno, a jim vsa njihova odločnost in visokoleteče besede niso veliko pomagale. Demonstracije Italijanov so se vrstile tudi po drugih istrskih mestih (*Edinost* je omenjala Tržič in Rovinj), poslanci Spinčić, Coronini, Klun, Laginja in drugi pa so v več interpelacijah zahtevali odločnejše zavarovanje slovanskih interesov. Vlada se zato sprva ni bila sposobna odločiti, na koncu pa je le podala sklep, po katerem je sporna odločba veljala le še za Piran, na vseh ostalih sodiščih pa naj bi se stvari vrnile v prejšnje stanje oz. so sklenili, da se bodo odločali za vsak primer posebej na podlagi mnenja lokalne skupnosti, dejstvo pa je, da privrženost Avstriji ni bila nič manjša kot prej.⁹⁵ *Eco del Litorale* je ob tem komentiral, da želi vlada Pirančanom na takšen način pokazati, da njenih ukazov ne morejo preprosto ignorirati.⁹⁶ Ponovna postavitve dvojezičnega napisa je bila zagotovo drugi vrhunec dogajanja v Piranu. *Il Piccolo della sera*⁹⁷ je poročal, da so ga morali pripeljati celo v spremstvu oboroženih enot, ker so se bali reakcije ljudi. Ti pa so reagirali precej nepričakovano in se zavili v črnino. *L'Istria*⁹⁸ je poročala o izrednem razočaranju med ljudmi ob ponovni postavitvi table: meščani naj bi tiho zaprli trgovine, na hišah so se zaprla okna, trg je ves dan ostal prazen, zavlada naj bi smrtna tišina. Zvečer so se vsa okna v mestu zavila v črnino kot v znak žalovanja. *L'Istria* je opisala Piran z naslednjimi besedami: »La città aveva l'aspetto delle grandi occasioni di lutto. Un'aria greve un'aria di funerale pareva circondare ogni cosa ...«⁹⁹ Takšno obnašanje pa je bilo izredno žaljivo za oblast, zato je ljudem zagrozila s kaznijo, če ne odstranijo črnega blaga z

⁹⁰ *Il Pensiero Slavo*, 20. 10. 1894, št. 3. Una dimostrazione. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1927.

⁹¹ *Il Pensiero Slavo*, 27. 10. 1894, št. 4. Il consiglio civico di Trieste contro le tabelle bilingui. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1928.

⁹² »Pogumno obrambo nacionalnih pravic.«

⁹³ SI PAK KP 7, OBČINA KOPER, t. e. 87, a. e. 178, Zapisniki zasedanj občinske deputacije 1894–1898.

⁹⁴ SI PAK KP 7, OBČINA KOPER, t. e. 87, a. e. 177, Zapisniki zasedanj občinske reprezentance 1893–1900, 16. zasedanje reprezentance, 17. 12. 1894.

⁹⁵ Cvirn, *Italijanske demonstracije v Istri*, str. 219.

⁹⁶ *Eco del Litorale*, 3. 11. 1894, št. 127. *Rivista politica*.

⁹⁷ *Il Piccolo della sera*, 5. 11. 1894, št. 4684. Il collocamento della tabella bilingue a Pirano. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1894.

⁹⁸ *L'Istria*, 10. 11. 1894, št. 669. Nostre corrispondenze, L'agitazione in Istria per le tabelle bilingui. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1911.

⁹⁹ »Mesto je globoko žalovalo. V zraku je viselo težko ozračje, povsod je vladalo pogrebno vzdušje.«

oken in se vrnejo na delo. Kljub umirjenosti ljudi, pa so napis vseeno zastražili.

Mirnost meščanov je bila v resnici zgolj navidezna, saj je časopisje v naslednjih dneh poročalo o več izgrelih. *Il Piccolo*¹⁰⁰ je poročal o sporu med prebivalci in žandarji, ki so za kršitev šteli že petje italijanskih pesmi. Pred kasarno so nato bile demonstracije, v katerih sta bila ranjena en žandar in neka ženska, prišlo pa naj bi tudi do streljanja, saj so protestniki skušali odstraniti dvojezični napis s poslopja kasarne. Na to se je odzvalo celo časopisje v Kraljevini Italiji, kar pa ob razsežnosti dogodka niti ne preseneča, saj je *L'Adriatico*¹⁰¹ poročal, da so se nemiri razširili celo na Goriško. *La nuova Sardegna*¹⁰² je izrazila občudovanje istrskega prebivalstva, ki se je tako pogumno postavilo za svoj narod in jezik, in ob tem zapisala: »*Quelle donne inermi, recanti a barccio i bambini, sfidanti l'ira dei soldati - che non sono neppure tutti austriaci - è uno episodio degno della più alta ammirazione e di essee ricordato nella storia dei popoli che soffrirono per avere una patria!*«¹⁰³

Zaradi vseh dogodkov glede dvojezičnih napisov se je piranski župan Fragiaco odločil za tvegano potezo in ponudil svoj odstop, ker naj ne bi mogel jamčiti za javni red in mir in ker ni mogel preprečiti ponovne postavitve dvojezičnega napi-

Karikatura o razmerah v Piranu.

Vir: Don Chisciotte, nedelja, 11. 11. 1894, št. 310. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1922.

sa.¹⁰⁴ Ostali poslanci so mu ob tem izrekli popolno podporo in izrazili prepričanje, da je ravnal pravilno in domoljubno ter da dogodkov ni mogel preprečiti. Svojo podporo so mu izkazali tudi s tem, da so bili pripravljeni odstopiti skupaj z njim. Poslanec Venier je ob tem dejal, da za mesto ni ugodno, če bi se v tako kočljivem trenutku znašlo brez vsakega zastopstva. Vsi poslanci so se nato poenotili v želji, da bi na svoji funkciji ostal tudi župan, saj »*considerando che in questo solenne momento sarebbe un grave danno se la civile Pirano fosse priva del suo capo nel quale ha posto tutta la sua fiducia ed in cui vede una garanzia per il mantenimento dell'ordine da tutti desiderato*«. ¹⁰⁵ Pozvali so ga, naj se žrtvuje za narod in domovino ter ostane na mestu župana in dokonča svoj mandat. Ob vseh teh pozivih se je župan nazadnje omehčal in popustil, kot je sam izjavil, tudi zato, da bi preprečil odstop celotnega mestnega sveta.

Mediji na obeh sprtih straneh so ob tem dogajanju odigrali bistveno vlogo. Italijanski časopisi so postali nosilci javnega mnenja, trdno so stali za svojimi politikami in zahtevali večjo odločnost, slovenski in hrvaški časopisi pa so se na drugi strani

¹⁰⁰ *Il Piccolo*, 6. 11. 1894, št. 4685. *Sempre per le tabelle bilingui. V: Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1885.*

¹⁰¹ *L'Adriatico*, 17. 11. 1894, št. 316. *Gli avvenimenti del giorno – Dall'Italia irredenta – Le tabelle bilingui. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1930.*

¹⁰² *La nuova Sardegna*, 7. 11. 1894, št. 299. *Le dimostrazioni di Pirano. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1935.*

¹⁰³ »*Pogled na te neoborožene ženske, ki so se – držeč v naročju svoje otroke – postavile po robu besu vojakov, je zagotovo epizoda, ki si zasluži najgloblje občudovanje in mesto v zgodovini vseh narodov, ki so trpeli za domovino.*«

¹⁰⁴ *SI PAK PI 36, OBČINA PIRAN, t. e. 2, Zapisniki zasedanj občinske reprezentance 1894–1903, 11. zasedanje, 3. 11. 1894.*

¹⁰⁵ »*Menijo, da bi bilo za mesto Piran zelo slabo, če bi se znašlo brez svojega vodje, v katerega popolnoma zaupajo in v katerem vidijo garancijo za ohranitev reda, ki si ga vsi tako želijo.*«

Gattung des Telegramms. Classe del telegramma.		TELEGRAMM } N ^o 165 TELEGRAMMA } an - a Padova Grazzano		Dienstliche Angaben. Indicazioni d'ufficio.	
		PIRANO		2024	
Eingelangt von Arrivato da auf Leitung per linea il 24/11/89 um 18 Uhr (Mittag) alle 18 ore (Merid.)		Von Da Tien		Aufgegeben am Consegnato li 24/11/89	
Aufgenommen durch Ricevuto da		mit con 505		um alle 1/45	
		Taxworten (parole tassate)		(Chiffren) (Cifre)	
Text. - Testo.					
<p>Pregho telegrafarmi se si verificati notizie scritte bilingue inteso giudizio qui al ministro in lta causa</p> <p style="text-align: right;">Rizzi</p>					

Poslanec Rizzi želi pojasnila o ponovni postavitvi dvojezičnih napisov.
Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894,
telegrami, inv. št. 2024.

trudili dokazati svoj status žrtve ter so od vlade zahtevali večjo odločnost pri posredovanju proti italijanskim demonstrantom. Prav ob tej priložnosti naj bi se namreč pokazalo, kdo je na strani avstrijske vlade in dinastije in kdo se bolj ozira čez mejo v Kraljevino Italijo, kjer so dogodki tudi močno odmevali. Novice o teh dogodkih lahko zasledimo v časopisih, kot so *La difesa di Venezia*,¹⁰⁶ *L'Irredenta*, ki je slovensko-italijanskim odnosom posvetila celotno posebno izdajo,¹⁰⁷ *Don Chisciotte*

di Roma,¹⁰⁸ *La Riforma*,¹⁰⁹ *La nuova Sardegna*¹¹⁰ in *La Grande Italia*,¹¹¹ ki je izhajala v Milanu. Pisanje slednje je še posebej zanimivo, saj je obujala spomine na dogajanje v Piranu. Podrobno je opisala predvsem dogajanje ob prvotnem triumfu Pirančanov, ne omenja pa dejstva, da so morali pozneje Pirančani pristati na poraz in ponovno namestiti dvojezični napis. Prav dejstvo, da so bili ti dogodki za bralce zanimivi še celo leta 1910, priča o izjemni

¹⁰⁶ *La difesa di Venezia*, 26. 10. 1894, št. 244. *Revoluzionarii a Pirano*. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1939.

¹⁰⁷ *L'Irredenta*, 25. 11. 1894, numero unico. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1931.

¹⁰⁸ *Don Chisciotte di Roma*, 4. 11. 1894, št. 303. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1921.

¹⁰⁹ *La Riforma*, 14. 11. 1894, št. 314. *A Pirano*. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1934.

¹¹⁰ *La nuova Sardegna*, 7. 11. 1894, št. 299. *Le dimostrazioni di Pirano*. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1935.

¹¹¹ *La grande Italia*, 26. 6. 1910, št. 26, *Il racconto di una dimostrazione a Pirano*. Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, inv. št. 1933.

<p>Gattung des Telegramms. Classe del telegramma.</p>	<p>TELEGRAMM } N. 42 TELEGRAMMA } an - a Municipio</p>	<p>Dienstliche Angaben. Indicazioni per il telegrafo.</p> <p>1997</p>
<p>Eingelangt von / Arrivato da / auf Leitung / sulla linea / am / il / Kategorie / Categorie</p>	<p>Von / 1499 Trust 13 13 13</p>	<p>Aufgegeben am / Consegnato li / um / alle / 16 15</p>
<p>Text. - Testo.</p>		
<p>Indipendente associati tutto nobile forte Pirano colpevole di solenne affermazioni patriotismo.</p>		

Podpora časopisa L'Indipendente piranski občini.

Vir: Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, telegrami, inv. št. 1997.

razsežnosti dogodka in o dejstvu, da ga Italijani na obeh straneh meje res zlepa niso pozabili.

Svojega glavnega nasprotnika so že takrat Slovenci videli v iredentistično usmerjenih Italijanih in ne v vladi, ki – kljub zakonski podlagi – ni zmogla zavarovati njihovih pravic in interesov. Čeprav so se včasih pojavile kritike – npr. »Kje bode zaslonba tvoja, zlata Avstrija, ako ti padejo Slovani?!« –, pa se je razprava kljub temu zaključila v več kot brezmejni veri v avstrijske zakone in z vzkliki zvestobe cesarju in državi. V *Edinosti*, ki je izšla 24. 11. 1894, najdemo zagotovila, da Primorje ne bo nikoli doživelo usode Benečije in Lombardije, ki sta obe končali v italijanskih rokah.¹¹² Besede: »Danes ščitimo Avstrijo mi Slovani v nje in v svojem lastnem interesu in jo bomo ščitili do zadnje kaplje krvi. Gorje onemu, kdor bi hotel stegniti svojo roko po tem našem biseru ob morju Adrijanskem! To si zapomnite dobro! Mar mislite, da ste res kaj dosegli, ako ste tu pa tam kakega nezavedneža zaveli k odpadku od svoje avstrijske dolžnosti? Zmotili ste se daleč, daleč. Mi vas poznamo in smo dobro poučeni o vaših ostudnih nakanah.« Ter: »A nikar si ne do-

mišljati, da mi primorski Slovani kedaj dopustimo, da bi se uresničile vaše nakane!«, so izražale veliko samozavest Slovencev, hkrati pa tudi veliko domoljubje in zaupanje v cesarja.

Slovenci so bili za svojo odločnost in pripadnost vsaj delno nagrajeni že decembra, ko je dvojezičnost s posebnim odlokom vstopila tudi na sodišča in se ni več ustavila le pri napisu pred vhom. S posebnim odlokom, ki so mu v Piranu sicer odrekli veljavo, so porotniki lahko postali le tisti, ki so obvladali italijanščino in tudi slovenščino.¹¹³ Ta odlok naj bi sicer sprva veljal le za sodišče v Rovinju, vendar so v piranskem mestnem svetu nanj reagirali, ker so v tem videli priložnost, da izrazijo enako solidarnost, kot so jo ostale istrske občine, ko so bili žrtve Pirančani ob poskusu počasnega brisanja italijanskega značaja Istre.

Stanje v Istri se je s sklepom vlade, ki je napis ohranjal le še v Piranu, sicer nekoliko izboljšalo, vendar se razmere le niso popolnoma umirile. V Piranu s takšnim sklepom seveda niso mogli biti

¹¹² *Edinost*, 24. 11. 1894, št. 141, Vaša je Italija!

¹¹³ *SI PAK PI 36, OBČINA PIRAN, t. e. 2, Zapisniki zasedanj mestne reprezentance 1894–1903, 13. zasedanje, 29. 12. 1894.*

Gattung des Telegramms. Classe del telegramma.		TELEGRAMM } № 37 TELEGRAMMA } an - a		Indicazioni a us.	
Eingelangt von } Arrivato da } auf Zeit } su tempo } am } alle } Uhr } ore } Min. } minuti } Mittag } merid. } Angekommen durch } Ricevuto da }		Von } Da } Rovigno		Aufgegeben am } Consegnato li } um } alle } Uhr } ore } Min. } minuti } Mittag } merid. }	
62		Taxworten } (parole tassate } (Wörter } (Parole } (Chiffren } (Cifre }		PIRAMO	
Text. - Testo.					
Cittadini Rovignesi associandosi tutto nazionale patriottica Pirano dichiaransi con lei solidale nella protesta convocasi d'urgenza seduta comunale tutti negozi città chiusi segno di lutto.					

Sožalna brzojavka iz Rovinja.

Vir: Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran – Postavljanje dvojezičnih tabel leta 1894, telegrami, inv. št. 1958.

zadovoljni: protesti so se nadaljevali, zapleti pa so višek dosegli 12. 1. 1895, ko so italijanski poslanci v deželnem zboru sprejeli sklep, da se hrvaški in slovenski jezik popolnoma prepovesta z utemeljitvijo, da je »italijanski jezik edini, ki se govori in razume v Istri nasploh in v njenem deželnem predstavnstvu«. Zaradi te pobude so slovenski in hrvaški poslanci zbor protestno zapustili, kljub temu, da je vladni komisar protestiral proti tej odredbi. Ker njegovega protesta niso upoštevali, je bil istrski deželni zbor še istega meseca razpuščen.¹¹⁴

Viri in literatura:

Arhivski viri:

- SI PAK KP 7, OBČINA KOPER, t. e. 87, a. e. 176 in 178, Zapisniki zasedanj mestne deputacije 1891–1894, 1894–1898, ter a. e. 177, Zapisniki zasedanj mestne reprezentance 1893–1900.
- SI PAK KP 31, OBČINA IZOLA, t. e. 31, Zapisniki zasedanj občinske reprezentance, kat. I/2225.
- SI PAK PI 36, OBČINA PIRAN, t. e. 2, Zapisniki zasedanj občinske reprezentance, 1894–1903.

- Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, fond: Mestni muzej Piran, Postavljanje dvojezičnih tabel 1894.

Časopisje:

- DON CHISCIOTTE DI ROMA, 1894.
- ECO DEL LITORALE, 1890–1899.
- EDINOST, 1890–1899.
- IL PENSIERO SLAVO, 1894.
- IL PICCOLO, 1894.
- IL PICCOLO DELLA SERA, 1894.
- LA DIFESA DI VENEZIA, 1894.
- LA GRANDE ITALIA, 1910.
- LA NUOVA SARDEGNA, 1894.
- LA RIFORMA, 1894.
- L'ADRIATICO, 1894.
- L'ALBA, 1894.
- L'INDIPENDENTE, 1894.
- L'IRREDENTA, 1894.
- L'ISTRIA, 1894.

Literatura:

- Janez Cvirn, Italijanske demonstracije v Istri, v: Slovenska kronika XIX. stoletja, III. del, Nova revija, Ljubljana, 2003.

¹¹⁴ Cvirn, Italijanske demonstracije v Istri, str. 219.

- Darko Darovec, Pregled zgodovine Istre, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko – Primorske novice, Koper, 1992.
- Stane Granda, Prepir o nacionalni in državno-pravni pripadnosti Istre v revolucionarnem letu 1848/49. V: Zahodno soselstvo, slovenski zgodovinarji o slovensko-italijanskih razmerjih do konca prve svetovne vojne, Zgodovinski inštitut Milka Kosa Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU, Ljubljana, 1996.
- Mihelič, D., Mihelič, F., Pocaajt, J., Piran: mesto in ljudje pred sto leti, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper, 1996.
- Janez Kramar, Izola – mesto ribičev in delavcev, Lipa, Koper, 2003.
- Janez Kramar, Narodna prebujanja istrskih Slovencev, Lipa, Koper, 1991.
- Petar Strčić, Prilog poznavanju iredentističke djelatnosti Carla Combija 50-ih i 60-ih godina 19. stoljeća, Annales, l. 1991, št. 1, str. 155–160.
- Angelo Vivante, Irredentismo Adriatico – contributo alla discussione sui rapporti austro-italiani, Casa Editrice Giulia, 1945.

Zusammenfassung

DER KAMPF UM ZWEISPRACHIGE AUFCHRIFTEN IN ISTRIEN IM JAHR 1894

Das 19. Jahrhundert war für Istrien eine Umbruchzeit, denn in dieser Periode entstanden alle bedeutenden politischen Richtungen, die Istriens weitere Entwicklung bestimmten. Unter den Italienern in Istrien herrschte insbesondere in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts die Meinung vor, dass sie das Opfer von Ungerechtigkeiten sind, und ihr Wunsch nach Annäherung an die benachbarten italienischen Gebiete wurde immer stärker. Die Slowenen und Kroaten hatten in dieser Zeit noch kein ausgearbeitetes politisches Programm und blieben deshalb zunächst im Hintergrund. Sukzessive aber konnten sie sich politisch durchsetzen: Zuerst gelang ihnen der Durchbruch in einzelnen Gemeinden, dann erreichten sie auch bei der Vertretung im Landtag langsam Fortschritt.

Dennoch blieb Istrien auch nach der Annahme der Dezemberverfassung von allen Ländern, in denen Slowenen lebten, jenes Land, in dem Artikel 19 (Gleichberechtigung aller Volksstämme) am wenigsten berücksichtigt wurde. Der entschlossene Kampf für die Gleichberechtigung der slowenischen und der kroatischen Sprache konnte erst mit dem Antritt der Regierung Taaffe im Jahr 1879 beginnen. Im Jahr 1883 anerkannte der Kaiserrat die Gleichberechtigung der kroatischen, slowenischen und italienischen Sprache vor Gericht. Zu einem der Höhepunkte des Kampfes um Gleichberechtigung kam es erst nach dem Sturz der Regierung Taaffe im Jahr 1894, als der Justizminister den Präsidenten des Oberlandesgerichtes in Triest anwies, in allen Gerichtsbezirken, in denen Slowenen, Kroaten und Italiener gemeinsam lebten, zweisprachige Aufschriften an den Gerichten anzubringen. Die Verordnung, die mit Ausnahme von Triest, Buje, Červinjan und Gradiško für alle Gerichte im Gebiet des Triester Gerichtes gelten sollte, rief starke Reaktionen hervor. Am heftigsten waren diese in Piran, wo es zu gewaltsamen Demonstrationen kam, im Laufe derer es den Demonstranten gelang, die zweisprachige Aufschrift zu entfernen und durch eine vorläufige Aufschrift in italienischer Sprache zu ersetzen. Auch in Koper, Izola, Rovinj und anderen istrischen Städten reagierte man auf die Zweisprachigkeit mit Protesten, Vandalenakten und hasserfüllten Äußerungen gegen Slowenen und Kroaten. Die Regierung reagierte zunächst entschlossen und war bereit, ihre Entscheidung auch durch einen Armeeinsatz zu schützen. Später aber wurde aufgrund des resoluten Auftretens der italienischen Abgeordneten und aus Angst vor neuen gewaltsamen Ausschreitungen die Entscheidung widerrufen. Die Verordnung blieb nur in Piran in Geltung, das auf diese Weise für seinen zivilen Ungehorsam bestraft wurde. Deshalb trug die ganze Stadt Trauer und auch die übrigen istrischen Städte schlossen sich mit Beileidskundgebungen der Trauer an. Die Proteste dauerten an und erreichten am 12. Jänner 1895 ihren Höhepunkt, als sich die italienischen Abgeordneten im istrischen Landtag zu rächen beschlossen: Sie fassten den Beschluss, dass die kroatische und die slowenische Sprache vollständig verboten werden sollen. Die Begründung lautete, dass „die italienische Sprache die einzige ist, die in Istrien generell und in dessen Landesvertretung gesprochen und verstanden wird“. Wegen dieser itali-

enischen Initiative verließen die slowenischen und kroatischen Abgeordneten aus Protest den Landtag, obwohl der Regierungskommissär gegen den Beschluss protestiert hatte. Da sein Protest nicht beachtet wurde, wurde der istrische Landtag noch im selben Monat aufgelöst.

Schlagwörter: Istrien, Piran, zwischennationale Beziehungen, zweisprachige Aufschriften.